

Faiz

Tarihçe ve Teori

Faiz kelime anlamı: artmak, riba

Terim Anlamı: Borçtan elde edilen gelir

Tarihçe: Babil, Eski Mısır, Yunan, Asur ve Roma medeniyetlerinde bilinmekte. Zaman zaman bazı düzenleme ve sınırlandırmalara gidilmekte.

Yunan filozofları Eflatun, Aristo tarafından yasak kabul edilmiş,

Yahudilikte yasak iken sonraları yabancılardan alınabileceği savunulmuş, (Tesniye, 23/19-20)

Hıristiyanlar yasakta bir süre direndi, daha sonra

--Haçlı seferlerine sermaye temini

--Kilise servetinin değerlendirilmesi

--Sanayi devriminin baskısı ile kapı aralandı. Sınırlar konulmaya çalışıldı.

Bundan sonra Batı'da faiz lehinde teoriler geliştirilmeye başladı.

Faiz kapitalin kirasıdır.

Sermaye emeğe benzetilerek karşılığı faiz olarak nitelendi Sermayenin üretkenliği olarak görüldü.

Sermayenin tüketilmemesi ve bekletilmesinin bedeli

Bawerk'in görüşü

İnsanlar acil olanı sever. Bugünün ihtiyacını yarına önceler. Dolayısıyla bugünün 100 TL si yarının ya da geleceğin 110 TL sinden kıymetli olabilir. Faiz bu dengeyi sağlar.

Bu görüş Peygamberimizin parayı para ile vadeli değiştirmeyi yasaklamasıyla uyuşur.

Keynes'in Görüşü:

İnsanlarda biriktirme hırsı ve parayı elde tutma arzusu vardır. Bu yüzden sermayeyi üretime sokmazlar. Faiz bu durumda özendirici bir tedbirdir. Likitide akışını sağlar.

Ancak faiz oranları ne kadar düşerse ekonomi için o kadar yararlıdır.

Yüksek faiz üretim ve kazancı olumsuz etkiler. Piyasayı daraltır. %0 faiz idealdir.

16. yüzyıldan itibaren daha çok faizin oranı tartışılmış. Ancak faizin ekonomi için gereği ve yararı ispatlanmış bir teori değildir.

İslam İktisat Teorisi

A. İslam dini para ya da sermayesi potansiyel nami-artıcı kabul etme konusunda capitalist yaklaşımla örtüşür. Para nami maldır ve zekata tabidir.

Ancak bu potansiyel nemanın hakiki nemaye dönüşmesi kapitalizmde borçluya verildiği andır.

İslamda ise para ödünç verilmekle hakiki nemaya dönüşmez. Ödünç;

1. Hakiki nemaya dönüşmesi kesin değildir.
2. Kesin olsa bile miktarı belli değildir.
3. Önden belirlenen miktar ile bölüşüm adil değildir. (Bakara 279)

Sonuç:

Tüketim kredisi tamamen borçlunun aleyhine sonuç doğurur.

Üretim kredisi kar sağlayamazsa borçlunun aleyhine çok kar sağlarsa sermaye sahibinin aleyhine olur.

Dolayısıyla önceden kestirilemeyen bu sonuçlar adil ve dengeli değildir.

B. Faiz veren kimse alacağını kefil ve benzeri yollarla teminat altına alır. Böylece hem malını koruma sıkıntısından kurtulur.

Hem de belli bir karı garantiler.

Müteşebbis-Borçlu ise iki konuda da riziko yüklenmektedir. Dolayısıyla adaletsizlik söz konusu olmaktadır.

C. Faiz kira gelirine benzetilerek "paranın zaman değeri" olarak tanımlanamaz. Çünkü; 1. Kiralanan mal tüketilmeden yararlanılan maldır. Bina otomobil gibi.. 2. Para tüketilmeden kendisinden yararlanılamaz. Paradan yararlanılabilmesi için mal ya da hizmetle değişimi dolayısıyla tüketilmesi gerekir. Dolayısıyla kiralanamaz. Zaman değeri olmaz. 3. Borç vermek gelir getirmez. Gelir borcu alan kimsenin parayı işletmesiyle elde edilir. Faizci bu rizikoya girmemektedir.

D. Faiz Alışverişe benzetilmesi doğru değil.

10 tl 11 tl ye bir ay vadeyle satılması söz konusu olamaz. Alışveriş iki ayrı malın değişimiyle olur.

İslam açısından Faizin Mahiyeti

Tanım: Ödünç işlemleri vey a alışverişte karşılığı bulunmayan fazlalık.

Cahiliye dönemi uygulamaları:

--Anamala dokunmadan kazanmak

--Taif, Mekke bankerlerinin uygulamaları faizli kredi kullanırlıyordu. Suriye de %8 civarında bir oran vardı

Faize Kronolojik Yaklaşım

İnsanların malları içinde artması için verdiğiniz riba Allah katında artmaz. (Bereketi olmaz). Allah için verdiğiniz zekata gelince, işte onlar (mallarını-ecirlerini) katlayanlardır. (Rum, 39)

Ali İmran ve Bakara Surelerinde

Faiz Kapitalist sistemin ürettiği bir argumdur. Hususi mülkiyete yer vermeyen sistemlerde yoktur.

İslam hem Hususi mülkiyete yer verir hem de faizsiz sistemde yanadır. İslamın sistemi kar zarar ortaklığına dayanır. Bunun ilk örnekleri 1963 yılında Mısır da denenmiş ve başarılı olmuştur. Daha sonra 1974 de Cidde'de İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur.

Muasır Yaklaşımlar

Birinci Grup: Yasak taraftarları

1.Faiz toplumsal felaket getirir. Zina sosyal hayat için ne ise faiz de iktasadi hayat için odur.

2. İkrarda faiz ile alışverişte ödenemeyen borçta faiz arasında fark yoktur.

3. Tüketin ve Üretim kredisi arasında fark yoktur.

Faiz yükü, ürün fiyatlarına yansıtılarak düşük gelirliler eziliyor.

İkinci Grup: Faiz çeşitleri arasında ayırım yapanlar.

Yasak olan cahiliye faizi borcunu ödeyemeyen kimseye uygulanan faizdir. İbn Abbas'tan gelen rivayet bu yöndedir. Buna göre banka kredileri ya da senet kırdırma bu kapsamda değil.

Devalibi'nin Görüşü: Esas olan maksattır. Kuvvetlinin zayıfı ezmadiği durumlarda faizden söz edilemez. Günümüz banka kredileri bu yasak kapsamına girmez. Makul ve maslahatın gerçekleşmesi kaydıyla. (1951 Paris Konferansı)

Senhuri de faizin faizini caiz görmez. Katlamalı faiz budur. Günümüz kredileri maslahatla izah edilebilir. Faiz yasağı “katlamalı” ifadesiyle takyid edildi. İzmirli İsmail Hakkı ve Abdullah Çavuş bu görüşü 1908 Mısır da ortaya attı.

İbn Kayyim da buna zanni faiz der. Dolayısıyla uyasak olan borçluya ikinci artırımdır. **R Rıza.**

Azınlıklar Fıkhi Açısından Konuya Bakış:

1. ÜlkeFarkının Tesiri

Ebu Hanife ve İmam Muhammed’in yaklaşımı: “İslam ülkesi olmayan yerlerde faiz ve fasid ticari muamelelere bakış,

Domuz eti, ölü hayvan eti ve bahis

Muhatabın harbi olması ve razı olması, hıyanet olmaması

Müslümanın kazançlı çıkmasının garanti olması

Diğer mezhepler fark gözetmez.

2. Zaruret-Maslahat Bağlamında Konunun Ele Alınması

Zaruret-Hacet bulunması durumu: “Hacetler umumi olsun, hususi olsun zaruret menzilesine indirilir” kaidesi

a. Yemek, içmek, mesken, ilaç gibi ihtiyaç durumları

b. Rekabet edebilmek için krediye ihtiyacı duyan müteşebbisler

Alternatif imkanların bulunmadığı geçiş dönemlerinde iktisadi açıdan varlığını sürdürebilmek için müslüman toplumun geleceğini de ilgilendiriyorsa bu önemli bir ihtiyaç olarak algılanmalıdır.

Günümüzde mücadeleler artık iktisadi alana kaymıştır. İktisadi alanda rekabet şansını kaybedenlerin kültürel varlıklarını koruyamayacağı aşikardır.

İşadami, Sermayesi, Gazetesi, Televizyonu, Okulu, Kreşi olmayan bir topluluğun kendi inanç ve kültürünü gelecek nesillere aktaramayacağı açıktır.

Azınlıklar İçin Fıkhi İlkeler:

İnsanlık tarihini yaşadığı büyük değişim Genel Manada

1850 yılından sonra yaşanan değişim.

Müslüman azınlıkların yaşadığı değişim. Bilhassa ana vatanından göç etme durumunda kalanlar.

Azınlıklar Fikhinin Kaynak ve Prensipleri:

Azınlıklar fikhinin kaynakları genel fikhin kaynaklarından farklı mı olacaktır sorusu hemen hatıra gelebilir. Bu soruya vereceğimiz cevap elbette genel fikhin kaynakları azınlıklar fikhinin de kaynaklarıdır. Ancak bu kaynakların kullanımında hassasiyetler ve önceliklerden söz edilebilir ki bunları da şu şekilde sıralayabiliriz.

- 1. Kural ve kaidelerin belirlenmesinde mümkün merteye bütün delillerin kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'e itimat etmek.** Çünkü Kur'an'ın belirlediği hükümler belli bir zaman ve mekan dilimiyle ya da şahısla kayıtlı olmayan genel hükümlerdir. Her zaman ve şartta uygulanma kabiliyetine sahip olan Kur'an bu yönüyle bütün diğer delillerden ayrılır. Fukahanın Kur'an'dan sonra ikinci mertebede zikrettiği Sunnet zaman zaman kişi ve şartlara has hükümler ve teşri amacı taşımayan dünyevi tecrübeler ihtiva edebilmektedir. Peygamberimize sorulan bazı sorulara verdiği cevapları burada örnek olarak hatırlayabiliriz. (En faziletli amel hangisidir, hanımı öpmek orucu bozar mı, hurmaları aşılacak konusundaki cevapları)
- 2. İctihadsız fıkıh düşünülemez.** Bu nedenle çağdaş fıkhi meselelerin çözümünde ictihada ihtiyaç duyulacaktır. Karşılaşılan yeni problemlerin çözümünde ehli tarafından yerinde yapılacak ictihadın elbette kıymeti inkar edilemez. Çünkü şurası bir hakikattir ki günümüzde geçmiş fıkhi mirasımızda örneği bulunmayan birçok fıkhi meseleyle karşı karşıyayız. Ebu Hanife ile iki öğrencisi arasında dahi zamanın değişmesinden kaynaklanan ictihad farklılıkları bulunduğu ve **İmam Şafii'nin kısa ömründe mezhebini tecdid ettiği bilinen bir gerçektir. Peygamberimizin "Allah her yüzyılın başında bu ümmete dinini tecdid edecek bir kimseyi gönderir"** ¹ hadisi ile kastedilen tecdid yeni ictihad olmadan gerçekleşemez. Hele asrımızda insanlığın yaşadığı yenilikler ve değişim insanlık tarihinin geçirmiş olduğu en büyük değişimdir.
- 3. Genel Fıkıh Kaidelerinden hareket edilmelidir.** Karşılaşılan fıkhi meselelere çözüm ararken fukahanın teferruata ilişkin, sübjektif fetvalarını günümüze tatbikten ziyade genel fıkıh kaideleri esas alınmalı fetvalar bu kaideler üzerine bina edilmelidir.

---

¹ . Ebu Davud ve Beyhakı Ebu Hureyre'den rivayet etmiş ve çoğu alimler tarafından sahih sayılmıştır.

4. Güncel ve Gerçekçi bir Fıkıhtan Yana Olmalıyız. Fakih bir yönüyle tabib gibidir. Tabib görmeden muayene etmeden bir hastayı tedavi edemeyeceği gibi fakih de olayı görmeden toplumun içersinde yaşadığı şartları bilmeden sağlıklı çözümler üretemez. İbnu'l-Kayyim bir müftinin doğru fetva verebilmesi için iki şeyi bilmesi gerektiğini belirtir. Bunlardan birincisi hakkında fetva vereceği konu hakkında tam bilgi sahibi olması, olayı bütün yönleriyle incelemesi ve bilmesidir. İkincisi ise Kur'an ya da Sünnet'te Şari'nin konuya ilişkin hükmünü bulabilmesi, anlayabilmesidir. Dolayısıyla vakıanın anlaşılmasındaki eksiklik ya da hata fakihi yanlış sonuçlara götürebilir. **Bu açıdan müslüman azınlıklarla ilgili fetva veren müfti onların içerisinde yaşadığı şartları gayet iyi bilmeli ve toplumu yeterince tanımalıdır. Hatta müslüman azınlık olarak Rusya ya da Hindistanda yaşayan insanlarla Avrupa da yaşayanların durumları dahi farklıdır.**

5. Tolumun Genelinin Maslahatının Gözetilmesi: Müslüman azınlıklarla ilgili fetvalarda ferdler olduğu kadar toplumun maslahatı da gözetilmelidir. Müslüman azınlığın varlığını ve kimliğini koruyabilmek için gerekli tedbirler alınmalıdır. Fakih daima müslüman azınlığın toplum olarak hacetini ve zaruri hallerini dikkate almalıdır. Çünkü "Zaruretler yasakları mübah kılar" "Hacet umumi olsun hususi olsun zaruret menzilesine indirilir" kaideleri sadece fertlerin hacet ya da zarureti değil toplumunkileri de kapsar. Kur'an 'ın hitap uslubunun topluma yönelik olduğu unutulmamalıdır. Toplumun menfaatinin ferdin menfaatinin önünde olduğu bilinen bir husustur. (Düşmanın bazı müslüman ferdleri kalkan edinmesi halinde ateş açılması caizdir.)

6. Kolaylık Prensibinin Benimsenmesi: Peygamberimiz Muaz b Cebel'i Yemen'e gönderirken O'na şu nasihatte bulunmuştu: "Kolaylaştırınız güçleştirmeyiniz. Müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz."² Sahabe döneminde müslümanların genel meyli kolay olanı almak yönündedir. Sahabeden sonra gelen nesiller ehvat yani sağlam olanı almayı prensip edindiler. Daha sonraki nesiller ise asırdan asıra ihtiyatın ölçüsünü arttırmışlardır. Öyle ki "ısr" ve "eğlal" derecesine varılmıştır. Halbuki sahabenin yöntemi Kur'an'i yöntemdir. Maide 6; Bakara 180. Süfyan Sevri -ki üç ilimde imam kabul edilmiştir- fakihin misyonunu şu beyitle özetlemiştir:

"Fıkıh güvenilir kaynaktan ruhsatı almaktır.

Şiddet ve zorluğu becermek herkes için kolaydır"³

² . el-Lu'lu' ve'l-Mercan, 1130

³ . Ebu Nuaym, el-Hilye, 6,367.

Şüphesiz ki gayri müslim bir toplumda yaşayan bir müslüman islam toplumunda yaşayan müslümana göre daha zayıftır. İslam dininde zayıf konumda bulunan ve zorluk içerisindeki kimselere güçlü ve rahat içerisindeki kimselere gösterilmeyen müsamahanın gösterildiği bilinen bir husustur. Bu açıdan azınlıklar fıkhında kolaylık prensibinin rolü önemini koruyacaktır.

7. Zaman ve Şartların Değişmesinin Fetvaya Tesirini Gözönünde Bulundurmak: Zaman ve şartların değişmesinin fetva üzerindeki tesiri hemen hemen bütün fukaha tarafından vurgulanmıştır. Herhangi bir hükmün gerekçeleri ortadan kalkınca hüküm de ortadan kalkar. Bunun yanında yeni gerekçeler üzerine yeni hükümlerin bina edilmesi gayet doğaldır. **Ömer b Abdülaziz Medine’de bir şahid ve yemin ile hüküm vermesine rağmen Şam’da insanların ahlak durumundaki değişikliğe binaen iki şahitle hüküm vermeye başlamıştır.** O’nun şu cümlesi bu sahada konulmuş önemli bir prensibi ifade etmektedir: **“İnsanlar günah işlemeyi arttırdığı ölçüde yargıyı takviye edin.”** Fukahanın zamanın değişmesiyle ahkâmın değişeceğine dair beyanları ile ilgili iki mühim esere işaret etmekle yetineceğiz. Bunlardan birisi İbn Abidin merhumun “neşru’l-arf” isimli risalesidir. İbn Abidin bu risalesinde örfün değişmesinin ahkâm üzerindeki tesirini gayet güzel bir şekilde ele almıştır. Maliki fakihlerden el-Karafi’nin de “el-furuk” isimli eserinde değişen örf ve adetlere bina edilen hükümlerin bu örf ve teamullerin yok olmasıyla geçerliliğini yitireceğini belirtmiştir. Maliki fakihlerden Ebu Muhammed el Kayravani (v. 386) evinin duvarının yıkılması üzerine kendini korumak üzere bir köpek edindi ve bu köpeği evinin içerisine bağladı. Kendisine İmam Malik’in bu durumdan hoşlanmadığı hatırlatılması üzerine “Şayet Malik bu durumda yaşasaydı köpek değil aslan beslerdi” dedi. Hiç şüphesiz ki müslüman toplum için zaman ve şartların en fazla farklılık arzettiği yer gayri müslim diyarıdır.

8. **Tedricilik Prensibinin Gözetilmesi:** Bilindiği üzere tedricilik kuralı tabii ve şer’i bir kuraldır. Allah’ın yeri göğü yaratmasında olduğu gibi insanı yaratışında da bu tedriciliği görüyoruz. Bunun yanında vahiy esnasında da Allah önce itikadi sonra ahlaki sonra ibadet ve muamelata ilişkin hükümleri indirmiştir. Bazı haramlar tedrici olarak yasaklanmıştır. Ömer b Abdülaziz bazı kötülüklerin kaldırılmasında acele eden kimselere **“Acele etme Allah şarabı iki kez yerdii üçüncü kez yasakladı”** demiştir.

9. Zaruretleri ve Beşeri İhtiyaçları Gözönünde Bulundurmak: Azınlıklar fıkhının önemli bir özelliği de hayalcilikten uzak gerçekçi bir bakışla insanların problemlerini ve ihtiyaçlarını gözönünde bulundurmasıdır. Çünkü İslam şeriatı zaruretleri ve ihtiyaçları dikkate almış özel durumlara ilişkin özel hükümler (ruhsat) getirmiştir. Bunun en açık

örneklerinden birisi yenilmesi yasaklanan yiyeceklerin zikredildiği ayetlerin sonunda “Kim mecbur kalırsa haddi aşmamak ve aşırı gitmemek kaydıyla ona bir günah yoktur.” (Bakara 173) ayetidir. Sünnette de özel durumlar gözetilmiş ve bu durumlara has bazı özel hükümler konulmuştur. İpek giymek erkeklere yasaklanınca Abdurrahman b Afv ve Abdullah b Zübeyr cildlerindeki rahatsızlık nedeniyle şikayette bulununca kendilerine ruhsat verilmiştir. “Şayet kavmim cahiliyeden yeni kurtulmuş olmasaydı kabeyi İbrahim (A.S) ın temelleri üzerine bina ederdim.” hadisi de bu alanda önemli mesajlar vermektedir. Zira Peygamberimiz insanların duygularını gözönünde bulundurmuş ve onların nefret duyacağı bir icraatta bulunmak istememiştir. Daha büyük zarara neden olacak girişimden kaçınmıştır.

Fukaha fiskın yaygın olduğu toplumlarda normalde şehadeti kabul olunmayacak kimselerin de şehadetini kabul etmiştir. Çünkü yargı işlerinin yürümesi gerekir. Aksi halde daha büyük zararlarla karşılaşırız.